

Ба шурои диссертатсионии 6D.KOA-048-и назди
Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи
давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав»
(735140, ш. Бохтар, кӯчаи Айнӣ 67)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба рисолаи номзиди Ҷонмаҳмадов Исфандиёр Тешаевич дар мавзӯи «Методикаи ташаккул додани мафҳумҳои механика дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзиди илмҳои педагогӣ аз рӯйи 13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия (13.00.02.01 – Назария ва методикаи таълими фанҳои табиӣ (таҳсилоти умумӣ))

Дар хонандагон ташаккул додани маҷмӯи мафҳумҳои илмӣ – яке аз ҷузъиёти асосии азхудкунии маҷмӯи донишҳои илмӣ мебошад. Ҳар як фанни таълимӣ, аз ҷумла фанни физика низ маҷмӯи мафҳумҳои асосии илмӣ ба ҳам алоқамандро дарбар мегирад, ки ба азхудкунии он сифати донишҳои физикии хонандагон вобастагии калон дорад.

Фанни физикаи синфи VII баҳри ноилшавӣ ба мақсадҳои таълимӣ, ташаккулёбӣ ва тарбиявӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ хизмат мекунад. Бо омӯзиши фанни мазкур хонандагон доир ба манзараи муосири илмӣ олам инчунин оид ба асбобҳои мушаххас ва таҷҳизоти техникӣ, ки инсон барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти худ дар асоси ҳодисаҳои физикӣ ва қонунҳои кашфшуда онҳоро сохтааст, шинос гардида, доир ба методҳои умумӣ ва хусусии дарки илмӣ тасаввуроти аввалин пайдо мекунад.

Барои баланд бардоштани сифати таълими физика дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ методикаи ташаккул додани маҷмӯи донишҳои физикиро такмил додан зарур аст. Сифати таълими физика дар муассисаҳои таълимӣ баланд мегардад, агар омӯзгорони фанӣ асосҳои назариявӣ раванди ташаккул додани мафҳумҳои физикиро донанд ва онҳоро амалӣ карда тавонанд. Дар илми физика мафҳумҳои физикӣ нақши муҳимро мебозанд. Бе азхудкунии мафҳумҳои физикӣ қонунҳо ва назарияҳои физикиро азхуд кардан ғайриимкон аст.

Дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба ғайр аз китоби дарсии физикаи синфи VII ба забони тоҷикӣ адабиёти дигар барои омӯзгорон дастрас нестанд ва ин ҳолат барои самаранок ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ мушкилотро пеш овардааст.

Муҳаққиқ бо омилҳои: барои омӯзгорони физика ва хонандагони синфҳои ҳафт дастрас набудани маводи таълимӣ-методӣ ба забони тоҷикӣ, мавҷуд набудани ягон тадқиқоти мукамал доир ба масъалаи тадқиқотӣ, дуруст ва самаранок ба роҳ намондани корҳои хонандагону омӯзгорон оид ба ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ **мубрамияти мавзуи тадқиқотиашро** асоснок кардааст.

Мақсади асосии кори диссертациониро таҳлили илмӣ-методии вазъи проблемаи таълими физика ва коркарди методикаи ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон дарбар мегирад.

Навгони илмии кори диссертациониро муайян кардани аҳамият, хусусият, мазмун ва мақсади таълими физика, вазъи ташаккул додани мафҳумҳои механика зимни омӯзиши физикаи синфи 7; коркарди методикаи амалигардонии муносибати босалоҳият ба таълим ҳангоми ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ, истифодаи маводи таърихӣ ва масъалаҳои мазмуни таърихидошта зимни ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ; тавассути озмоишҳои физикии ҳонагӣ ва ташкилу гузаронидани саёҳатҳои физикӣ ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ, ташаккул додани мафҳуми масса ва асоснокнамоии масъалаи тадқиқотӣ, ки доир ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бори аввал тадқиқоти мукаммали илмӣ гузаронида шудааст, дарбар гирифтаанд.

Аҳамияти амалии тадқиқоти диссертациониро натиҷаҳои асосии илмии кори диссертационӣ, ки дар шакли хулосаҳо, тавсияҳои амалӣ, мақолаҳои илмию методӣ ва дастурҳои таълимию методӣ пешниҳод шудаанд ва барои омӯзгорони физикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, муҳаққиқони соҳаи педагогика, устодони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогии кишвар дар ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ ва барои унвонҷӯёну докторантони PhD баҳри навиштани рисолаҳои таҳассусӣ хизмат мекунанд, ташкил додаанд.

Соҳаи тадқиқоти диссертационӣ ба мазмуни бандҳои 4, 5, 7, 15, 18, 19, 33 ва 36-и шиносномаи ихтисоси 13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия (13.00.02.01 – Назария ва методикаи таълими фанҳои табиӣ (таҳсилоти умумӣ)) мувофиқат мекунад.

Фарзияи таҳқиқот дар саҳифаи 9-и диссертатсия чунин баён шудааст: Сатҳу сифати таълими физика ва дониш, малакаву маҳоратҳои (салоҳиятҳои) хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ баланд мешавад, агар зимни ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ дар синфи ҳафт: муносибати босалоҳият ба таълим татбиқ карда шуда, маводи таърихӣ ва озмоишҳои физикии ҳонагӣ истифода гардида, саёҳатҳои физикӣ ташкилу гузаронида шаванд.

Муҳаққиқ вобаста ба фарзияи пешниҳодшуда кори тадқиқотиашро ба роҳ монда, дар асоси натиҷаҳои бадастовардааш дуруст будани фарзияи таҳқиқотро дар хулосаҳои боби якум, дуюм ва хулосаҳои умумии диссертатсия асоснок ва баён кардааст.

Диссертатсия аз бахшҳои “Муқаддима”, “Тавсифи умумии тадқиқот”, ду боб, бахши “Хулосаҳо”, бахши “Рӯйхати адабиёт” ва бахши “Замимаҳо” иборат аст ва ҳаҷмии умумиаш бо замимаҳо 214 саҳифаро ташкил медиҳад. Дар диссертатсия расму чадвалҳо дар доираи ҳар боб рақамгузорӣ шудааст. Рӯйхати адабиёт дар кори диссертатсионӣ дар маҷмӯъ 222 номгӯйро дарбар гирифтааст.

Дар бахши “Муқаддима”-и диссертатсия мубрамияти мавзӯ, дараҷаи таҳқиқ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ ва дар бахши “Тавсифи умумии тадқиқот” мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот муайян гардида, пойгоҳи таҳқиқот, навгонӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда тавсиф ёфта, аҳамияти илмию назариявӣ ва амалии кор муайян карда шудааст, инчунин дар ин бахш дараҷаи эътимоднокӣ, мутобикати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доктараби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот ва ҳаҷму сохтори рисола инъикос ёфтааст. Ҳаҷми ҳардуи ин бахшҳо 15 саҳифаи диссертатсияро ташкил медиҳанд.

Боби аввали диссертатсия “Таҳлили илмӣ-методиҳои вазъи проблемаи таълими физика дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон” ном дошта, се зербобро дарбар гирифтааст. **Дар зербоби якум** доир ба аҳамият, хусусият, сохтор, мазмун ва мақсади таълими физика дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон сухан меравад. **Дар зербоби дуюми** боби мазкур таҳлили вазъи омӯзиши мафҳумҳои механика зимни омӯзиши физика дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст. **Зербоби сеюми боби якум** “Мафҳум ҳамчун ҷузъи асосии донишҳои физикии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” номгузорӣ шудааст. Муаллифи диссертатсия беш аз 30 кӯшишҳои муайян кардани истилоҳи «мафҳум»-ро аз ҷониби файласуфон, равоншиносон, мантиқдонон, омӯзгорон ва методистон дар ин зербоб таҳлил намуда, тавсифот, хусусиятҳои пайдоиш ва инкишофи мафҳумҳо инчунин хусусиятҳои дар хонандагон ташаккулёбии мафҳумҳои физикиро нишон додааст. Дар банди 6-и хулосаҳои боби якум диссертант (саҳифаҳои 73-74-и диссертатсия) қонуниятҳои муносири муқарраршудаи раванди ташаккулдиҳии мафҳумҳои физикиро ба таври возеҳ овардааст.

Боби дуюми диссертатсия “Методикаи ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ дар синфи VII” номгузорӣ шудааст ва аз шаш зербоб иборат аст.

Зербоби якуми боби дуюм “Татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим дар ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ ҳангоми омӯзиши физикаи синфи VII” номгузори шудааст. Диссертант дар ин зербоб мувофиқи барномаи таълими физикаи синфи VII коркарди методии дарсҳои назариявӣ ва амалии “Диффузия дар газ, моеъ ва ҷисмҳои сахт”, “Суръат. Воҳиди суръат”, “Энергия. Энергияи кинетикӣ ва потенциалӣ”, “Шинои ҷисмҳо” ва дарси кори лаборатории “Муайян кардани шарти шинои ҷисмҳо”-ро бо назардошти муносибати босалоҳият ба таълим таҳия ва пешниҳод намудааст.

Дар зербоби дуюми боби мазкур, ки “Истифодаи маводи таърихӣ ҳангоми ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ дар синфи VII” номгузори шудааст, диссертант доир ба истифодаи маводи таърихӣ мавриди омӯзиши мавзуи «Зичии модда», «Ҳодисаи ҷозоба. Қувваи вазнинӣ», «Фишори атмосферӣ. Чен кардани фишори атмосферӣ. Таҷрибаи Торричелли», «Қувваи архимедӣ. Шино кардани ҷисмҳо» тавсияҳои методӣ додааст. Дар саҳифаҳои 122-129-и диссертатсия доир ба ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ тавассути ҳалли масъалаҳои мазмунӣ таърихидошта тавсияҳои методӣ оварда шудааст. Дар саҳифаи 129-и диссертатсия муҳаққиқ доир ба зарурати маводи таърихӣ чунин изҳори ақида намудааст - “Истифодаи маводи таърихӣ, алалхусус масъалаҳои мазмунӣ таърихидошта, дар раванди таълими физикаи МТМУ ба инкишофи тафаккури хонандагон мусоидат намуда, фаҳмишашонро зиёд ва донишашонро устувор мегардонад”.

Зербоби сеюми боби дуюм “Тавассути озмоишҳои физикии хонагӣ ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ дар синфи VII” ном дорад ва саҳифаҳои 129-136-ро фаро мегирад. Диссертант дар ин зербоб якҷанд озмоишҳои физикии хонагиро доир ба мавзуи «Мушоҳидаи инерсия» пешниҳод кардааст, ки онҳо дар ташаккулёбии мафҳуми инерсия мусоидат менамоянд.

Дар зербоби чоруми боби мазкур диссертант баҳри ташаккул додани мафҳуми масса, ки яке аз мафҳумҳои мураккаб ва асосӣ дар илми физика мебошад, барои омӯзгорон ва хонандагон тавсияҳои методӣ додааст.

Дар зербоби панҷуми боби дуюм (дар саҳифаи 143-и диссертатсия) муҳаққиқ зикр намудааст, ки “Ташкил ва гузаронидани саёҳатҳои физикӣ дар низоми таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Дар чараёни саёҳатҳои физикӣ маҳорату малакаҳои мушоҳидакории хонандагон ташаккул ёфта, онҳо нақши илмро дар истеҳсолот ва техника амиқтар дарк мекунанд. Бо гузаронидани саёҳати физикӣ омӯзгор имкон пайдо мекунад, ки усулҳои истифодабарии донишҳои илмӣ, корҳои амалии одамон, тарзи кори мошину механизмҳо, асосҳои физикии равандҳои технологӣ, ташкили истеҳсолот, шароитҳои меҳнатии одамони касбу кори гуногун ва ғайраҳоро ба хонандагон шинос менамояд”.

Дар зербоби мазкур ҷиҳати ташаккул додани мафҳумҳои “Ҳаракат”, “Ҳаракати Мунтазам”, “Қувваи Архимедӣ”, “Қор”, “Тавоноӣ”, “Энергия”, “Энергияи кинетикӣ”, “Энергияи потенциалӣ” ва “Қонуни бақои энергия” ҳангоми ташкилу гузаронидани саёҳатҳои физикӣ тавсияҳои методӣ пешниҳод гардидааст.

Дар зербоби шашуми боби дуюми диссертатсия **озмоиши педагогӣ ва таҳлили натиҷаҳои он** дар ҷадвал ва диаграммаҳо оварда шудааст. Зимни озмоиш диссертант бо мақсади асосноккунии сатҳи ташаккулёбии савияи донишу малака ва маҳоратҳои амалии хонандагон методҳои гуногуни тадқиқоти илмиро истифода кардааст.

Ба сифати пойгоҳи озмоиши тадқиқот нух муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Абдурахмони Ҷомӣ, ду муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Ҷалололдини Балхӣ, се муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе, се муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ, гимназияи ДДБ ба номи Носири Хусрав ва литсейи тамоюли технология ба номи Н. Назримадони шаҳри Бохтар шомил гардидаанд.

Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, конференсияҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ нашр шудаанд, инчунин бобҳои алоҳидаи он дар шакли дастури таълимӣ ва методӣ ҷоп гардидаанд.

Диссертант натиҷаҳои асосии кори тадқиқотиашро дар 33 интишороташ инъикос намудааст, ки аз онҳо 10-тоашро мақолаҳои илмии дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида, 21-тоашро мақолаҳои илмии дар маводи конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ба нашр расида ва 2-тои дигарашро дастурҳои таълимӣ ва методии аз ҷониби Шурои илмӣ-методии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н. Хусрав ба ҷоп тавсияшуда, ташкил медиҳанд. Саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро дар рушди ин соҳаи илм 15 интишороти бе ҳаммуаллифиаш тасдиқ мекунад, ки аз онҳо 5-тоаш мақолаҳои дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашршуда, 9-тоаш мақолаҳои дар маводи конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ нашргардида ва 1 дастури таълимӣ мебошад.

Зимни таълифи диссертатсия ва автореферати он диссертант талаботи “Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия”-ро, ки бо қарори Раёсати Комиссияи олии атестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 март соли 2022 таҳти №3 тасдиқ шудааст, ба пуррагӣ риоя намудааст.

Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия дар шакли хулосаҳо дар диссертатсия ва автореферат оварда шудаанд. Дар асоси натиҷаҳои тадқиқот

бо мақсади тақвият додани фаъолиятҳо доир ба ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ ва тайёр намудани омӯзгорон аз ҷониби муҳаққиқ дар диссертатсия тавсияҳои амалӣ пешниҳод гардидааст.

Дар маҷмуъ сохтор ва дастгоҳи илмии диссертатсия ба талаботи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 таҳти №267 тасдиқ гардидааст ва тавсияҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ аст.

Дар диссертатсия ягон маълумоти сирри давлатӣ дошта ё иттилооте, ки паҳн кардани он мувофиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ аст, истифода нашудааст. Сарчашмаҳои истифодагардида дар диссертатсия истинодоварӣ шудааст. Диссертант ба мақолаҳои худаш низ, ки дар феҳрист нишон дода шудаанд, истинод кардааст. Дар охири диссертатсия дар бахши “Замимаҳо” (саҳифаҳои 199-214) 16 санад оид ба татбиқи натиҷаҳои асосии диссертатсия дар соҳаи таҳсилот ҷойгир кунонида шудааст.

Баробари муваффақиятҳои зиёд дар диссертатсияи Ҷонмаҳмадов И.Т. баъзе норасоӣҳо низ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси боз ҳам баланд шудани сатҳи сифати тадқиқот хоҳад гашт:

1. Муҳаққиқ дар диссертатсияи худ доир ба нақши ташкилу гузаронидани саёҳатҳои физикӣ, истифодаи маводи таърихӣ, масъалаҳои мазмуни таърихӣ дошта ва озмоишҳои физикии хонагӣ зимни ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ тавсияҳои методӣ пешниҳод кардааст. Хуб мешуд, агар диссертант доир ба нақши маҳфилҳои фанӣ дар ташаккул додани мафҳумҳои физикӣ барои омӯзгорони физикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавсияҳои методӣ пешниҳод мекард.
2. Агар диссертант озмоиши педагогиро дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияҳои дурдасти ҷумҳурӣ низ мегузаронид, арзиши назариявӣ ва амалии рисола боз ҳам беҳтар мегардонид.
3. Хуб мебуд, агар дар диссертатсия доир ба нақши истифодаи воситаҳои техникий муосири таълим дар ташаккул додани мафҳумҳои физикии синфи VII тавсияҳои методӣ пешниҳод мешуд.
4. Ҳам дар рисола ва ҳам дар автореферат баъзе хатои имлоӣ ва техникий ба ҷашм мерасанд.

Эродҳои зикршуда ҷузъӣ ва ислоҳшаванда буда, арзиши илмию назариявӣ ва амалии кори диссертатсиониро кам намекунанд.

Мазмуну муҳтавои рисола бо автореферат, ки ба забони тоҷикӣ ва русӣ таълиф гардидаанд, мувофиқати комил дошта, мундариҷаи корро яққоя бо мақолаҳои таълифнамудаи муҳаққиқ, пурра инъикос мекунанд.

Хулоса, рисолаи диссертатсионии Ҷонмаҳмадов Исфандиёр Тешаевич

дар мавзуи «Методикаи ташаккул додани мафҳумҳои механика дар синфи VII-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон» тадқиқоти илмӣ - таҳассусии анҷомёфта буда, аз рӯи ҳаҷм, арзиши назариявӣ ва амалии хулосаҳои илмиаш ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ аст. Муаллифи рисола барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.02 - Назария ва методикаи таълиму тарбия (13.00.02.01 – Назария ва методикаи таълими фанҳои табиӣ (таҳсилоти умумӣ)) сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисос (физика), мудир кафедраи методикаи таълими физика ва технологияи материалҳои Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

**Парвинаи
Усмони
Сафарзода**

Суроға: 735360, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Кӯлоб, кӯчаи Сангак Сафаров, 16, МДТ
«Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.
Рӯдакӣ», Тел.: (+992) 918 320192

Имзои Парвинаи У.С.– ро тасдиқ
мекунам.

/Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси МДТ “Донишгоҳи давлатии
Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ”

Амиров Ф.